

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΑΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Ἄνὴρ διάσημος ἐπὶ φιλοσοφικαῖς καὶ θεολογικαῖς μελέταις, ὁ Κ. Εἰχθάλ, ὑπεκίνησεν ἐκ νέου τὸ περὶ ἑλληνικῆς προφορᾶς ζήτημα. Τὰ ἔθνη τῆς δύσεως προφέρουσιν, ὡς γνωστὸν, τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κατὰ τοὺς ἥχους οὓς ἕκαστον ἀποδίδουσιν εἰς τὰ σύμφωνα, εἰς τὰ φωνήεντα καὶ εἰς τὰς διφθόγγους τῆς ἑαυτῶν μητρικῆς γλώσσης· περὶ οὐδενὸς δὲ λόγου ποιοῦνται τοὺς τόνους τοὺς ἑλληνικούς. Τοιοῦτος τρόπος τοῦ προφέρειν εἶναι μὲν ὠφέλιμος δι' ἣν παρέχει τοῖς σπουδασταῖς εὐκολίαν καὶ ἄνεσιν, πλημμελὴς δὲ καὶ ἀξιόμειπτος· διότι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα οὐδ' ὅλως ἐπλάσθη ἐπὶ σκοπῷ ἵνα προφέρηται γαλλιστὶ, ἀγγλιστὶ, γερμανιστὶ, ἰταλιστὶ. Λυπηρὸν ἀληθῶς τὸ ἀκούειν κατασπαραττομένας καὶ διαστρεφομένας ἐνάρθρους φωνὰς γλώσσης πλουσίας ἅμα καὶ ἀρμονικῆς. Τίς δὲν θὰ ἔβυε τὰ ὦτα ἀκούων προφερομένην τὴν ἰταλικὴν γαλλιστὶ ἢ τὴν γαλλικὴν

ιταλιστί; Καὶ ὅμως αὐτὸ τοῦτο πάσχει ἡ ἐλληνικὴ ἐν τῷ στόματι τοῦ Γάλλου, τοῦ Ἰταλοῦ, τοῦ Ἀγγλου, τοῦ Γερμανοῦ.

Ἐὰν ἀφ' ἐνὸς ἀληθεύῃ, ὅτι ἀνεπανόρθωτος πᾶσα προφορὰ οἰχομένη, καὶ ὅτι αὕτη σώζεται διὰ συνεχοῦς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν παραδόσεως, ἀληθεύει ἀφ' ἐτέρου καὶ τοῦτο, ὅτι ἐφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, μεθ' ὅλην τῶν γλωσσῶν τὴν μεταλλαγὴν, πᾶσα γενεὰ μεταδίδει τῇ ἀμέσως ἐπερχομένῃ πιστότατα πλείστους ὅσους φθόγγους. Οὕτω λ. χ. οἱ μὲν Ἰταλοὶ ἐτήρησαν πολλὰ τῆς λατινικῆς προφορᾶς, ἡμεῖς δὲ πολλὰ τῆς προφορᾶς τῆς ἐπὶ Φιλίππου Αὐγούστου καὶ Λουδοβίκου τοῦ Ἀγίου. Οἱ Ἕλληνες ἰσχυρίζονται τι πλειότερον · ὅτι δηλαδὴ, ἐὰν ἐξηγείρετο τοῦ τάφου ἐπίσκοπος τοῦ τρίτου ἢ τετάρτου αἰῶνος, θὰ ἤκουε τὰς αὐτὰς ὡς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἱεροτελεστίας καὶ τοὺς αὐτοὺς φθόγγους. Τοὺς λόγους τούτους καθυποβαλοῦσα ἡ κριτικὴ τῆς Δύσεως εἰς αὐστηράν ἐξέτασιν, εὔρεν ὅτι ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ προφορὰ, εἰ καὶ μὴ κατὰ πάντα ἀλάνθαστος, ἔχει ὅμως πολλὰ τὰ ὀρθὰ, ὥστε δύναται νὰ παραστήσῃ ἀληθῆ προφορὰν ἐλληνικὴν.

Αἱ γλῶσσαι ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς ἀνθρωπίνας οἰκογενείας · αἱ μὲν αὐτῶν ἢ ἐξαφανίζονται οὐδένα καταλείπουσιν διάδοχον, ὡς ἡ τουσκικὴ, ἢ φθίνουσι διὰ συνεχοῦς παρακμῆς, ὡς ἡ εἰς τὴν κοπτικὴν μεταβᾶσα καὶ ἀκολούθως τέλεον ἐκλείψασα αἰγυπτιακὴ · αἱ δὲ γεννῶσιν ἀπογόνους ἀναπληροῦντας τὰ κεχρηνότες, ὡς ἡ ἰβηρικὴ καὶ ἡ κελτικὴ αἵτινες σώζονται ἔτι καὶ νῦν ὡς γλωσσήματα ἀνεξέργαστα. Ὅμοιόν τι δὲν ἔπαθεν οὔτε ἡ λατινικὴ οὔτε ἡ ἐλληνικὴ · διότι ἐκείνη μὲν ἀνέζησεν ἐν ταῖς γλώσσαις ταῖς ῥωμανικαῖς, αὕτη δὲ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐλληνικῇ, ἥτις ὅμως οὐδέποτε οὐδαμῶς ἀπομακρύνεται τασοῦτον τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ὅσον αἱ ῥωμανικαὶ τῆς λατινικῆς.

Ἐὰν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ προφορὰ προσεγγίξῃ τῇ ἀρχαίᾳ, δὲν ἔπεται ἐντεῦθεν ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρχαία. Ἄλλως τε ὁ ὅρος « ἀρχαία προφορὰ » εἶναι λίαν ἀόριστος. Ἡ προφορὰ ἐπὶ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου, ἡ ἐπὶ Περικλέους καὶ Θουκυδίδου, ἡ ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου τοῦ ἀγορεύσαντος ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἡ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀναμφιβόλως δὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή. Τηλικούτον χρόνου διάστημα δὲν ἠδύνατο νὰ παρέλθῃ καὶ μηδαμῶς μηδεμίαν νὰ ἐπενέγκῃ μεταβολὴν εἰς τὴν προφορὰν τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συμφώνων.

Ἀγνοοῦμεν κατὰ τί διαφέρει ἡ τῶν Βυζαντινῶν προφορὰ τῆς τῶν ἀρχαιοτέρων· πολλαχόθεν ὁμῶς μαρτυρεῖται ὅτι ἡ τῶν Βυζαντινῶν προφορὰ σώζεται καὶ σήμερον ἀναλλοίωτος ἐν Ἑλλάδι. Ὁ ἰωτακισμὸς, ἐφ' ᾧ τοσοῦτον κακίζονται οἱ νῦν Ἕλληνες, δὲν εἶναι νέον τι καὶ ἀνήκουστον. Οἱ ἐν τῇ Δύσει λόγιοι κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, σημειοῦντες λατινιστὶ τὴν τότε συνήθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι προφορὰν, ἔγραφον *epidimia*, *iconomos*, ἀντὶ *epidemia*, *oiconomos*. Ὡς ι προσφέρετο καὶ ἡ δίφθογγος *ει*· τὸ δὲ υ ἴσως ὥς τὸ παρ' ἡμῖν *υ*.

Θέλοντες λοιπὸν νὰ ἐπικρίνωμεν τὴν νῦν προφορὰν, μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι ἀρχαιοπαράδοτον εἶναι τὸ πλεῖστον αὐτῆς καὶ δὴ καὶ ὁ τόνος, ὅστις ἐν ἐκάστη γλώσσῃ τηρεῖται εὐκολώτατα καὶ μάλιστα πάντων. Ἡ ἰταλικὴ, εἰ καὶ γλῶσσα αὐτοτελὴς ἤδη καὶ διάφορος τῆς λατινικῆς, διασώζει θαυμασίως τὸν τονισμὸν καὶ τὴν προφορὰν ἐκείνης. Ἐὰν ἦτο ἀνάγκη, πάνυ ῥαδίως θὰ ἀποκαθίστατο ἡ λατινικὴ προφορὰ ἐκ τῆς ἰταλικῆς, γαλλικῆς καὶ τῆς ἰσπανικῆς.

Ἐνταῦθα ἔχομεν φαινόμενόν τι λίαν περίεργον. Αἱ ἐκ τῆς λατινικῆς παραχθεῖσαι γλῶσσαι ἰταλικὴ, γαλλικὴ, ἰσπανικὴ, καταργήσασαι τὴν προσφθίαν, ἀπέδωκαν ὅλον τὸ κράτος τῆς

λέξεως εἰς τὸν τόνον. Δὲν λέγομεν ὅτι αὗται στεροῦνται μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν, ἀλλ' ὅτι πᾶσα ἐν αὐταῖς βραχεῖα συλλαβή, τονιζομένη, ἰσοδυναμεῖ μιᾷ μακρᾷ, ἐναντίον τῆς ἀρχαίας συνηθείας τῆς ἐπιτρεπούσης ἵνα τεθῇ ὁ τόνος καὶ ἐπὶ συλλαβῆς βραχείας, λ. χ. ἄνθρωπος, *anima* (ἰταλ. *anima*, γαλ. *âme*). Ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ, οὖσα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀρχαϊκὴ, εἶναι νεωτέρα κατὰ τοῦτο, ὅτι συστέλλει τὰς μὴ τονιζομένας συλλαβὰς, καὶ μακρὰς οὖσας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ.

Τοῦτο συνεπάγεται συνεπείας. Ὁ ἐλληνικὸς καὶ ὁ λατινικὸς στίχος ἐρείδεται ἐπὶ τῆς προσωδίας. Ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ, συστέλλουσα τὰς μὴ τονιζομένας μακρὰς συλλαβὰς, ἀθετεῖ νόμον θεμελιώδη καὶ καταστρέφει ἐν τῶν στοιχείων τῆς κλασσικῆς στιχοποιίας. Ἐνταῦθα ὅμως ὑπάρχει διαφωνία, ἣν οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ, — ζήτημα περὶ προφορᾶς, ὅπερ εἰσέτι δὲν ἐλύθη. Ἐνιοὶ τῶν παρ' ἡμῖν λογίων διατείνονται ὅτι διὰ τῆς ἀσκήσεως θὰ μάθωμεν εὐκόλως νὰ τονίζωμεν μίαν συλλαβὴν χωρὶς νὰ τὴν ἐκτείνωμεν, ὥστε θὰ τηρήσωμεν τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῆς κατὰ τε τὸν τονισμόν καὶ τὴν προσωδίαν. Τὸ πρᾶγμα καὶ κατορθωτὸν εἰάν ὑποτεθῇ, δὲν εἶναι καὶ εὐχερές· περιπλέον δὲ ἀγνοοῦμεν εἰάν κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν τρόπον αἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἡ Ῥώμη ἤρουν ἐκ τοῦ μέσου δυσκαλίαν ἀμφοτέραις κοινήν. Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀποδέχομαι τοῦτο, ἀναπολῶν οἷαν δύναμιν ἔχει ὁ τόνος ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις, καὶ ὅτι οὗτος συνέσπειλε τὰς μὴ τονιζομένας μακρὰς ἐν μὲν τῇ λατινικῇ διὰ τῆς ἰταλικῆς, ἐν δὲ τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ διὰ τῆς νεωτέρας. Ὅσω μᾶλλον πείθομαι ὅτι ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ εἶναι πιστὸς κληρονόμος τῆς ἀρχαίας προφορᾶς, τοσούτω μᾶλλον ἀποδέχομαι ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τόνου ὑπερίσχυεν ἐν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι μακρὸν χρόνον πρότερον, πρὶν ἢ κρίνωσιν εὐλογον οἱ γραμ-

ματικοὶ νὰ παραστήσωσι διὰ σημείων τὸν τόνον, ὃν ἡ γλῶσσα ἔδιδεν εἰς τὰς λέξεις.

Ἐνταῦθα πολλοὶ θὰ ἀντιλέξωσί μαι, ὅτι αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος στίχος, ὁ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ τόνου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς προσωδίας ἐρειδόμενος, μαρτυρεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ τόνου ὑπεροχὴν τῆς προσωδίας, ἐν ᾧ ἐγὼ τοῦναντίον ἰσχυρίζομαι ὅτι ὁ τόνος ὑπερίσχυε τοῦ μακροῦ καὶ τοῦ βραχείος τῶν συλλαβῶν. Οἱ ἀντιλέγοντες ἔχουσι δίκαιον· πρέπει ὁμῶς νὰ ἐνθυμηθῶσιν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στίχος (λατινικὸς στίχος δὲν εἶναι τι ἀρχαῖον, ἀλλ' εἰσῆχθη εἰς τὴν γλῶσσαν ὀψὲ παρὰ τῶν σοφῶν), ὁ ἑλληνικὸς, λέγω, στίχος δὲν ἀνήκει εἰς τὴν μέσην ἀρχαιότητα περὶ ἧς πρὸ μικροῦ ἐλάλουν, ἀλλ' εἰς ἀρχαιότητα πολλῶ ἀπωτέραν, τὴν Ὀμηρικὴν. Τί συνέβη τότε; Ἦτο ἄρά γε ὁ τόνος ἀσθενὴς καὶ ἡ προσωδία τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὥστε κατὰ ταύτην ἐποιεῖτο καὶ ὁ στίχος; — ἢ ἴσως τὸ μουσικὸν ἄσμα (διότι οἱ ἀρχαῖοι στίχοι ἐψάλλοντο ἀείποτε) ἐπέβαλλε τὸν κανόνα τῆς προσωδίας ἀντὶ τοῦ καθυποβληθῆναι εἰς τὸν κανόνα τῶν τόνων; Ἐγὼ προτείνω ἀπλῶς τὸ ζήτημα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπιλύω.

Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ὅσῳ ἐτελειοποιεῖτο καὶ ἐλεπτύνετο τὸ οὖς καὶ ἡ προφορὰ, τοσοῦτω ἀπέβαινε ἐπικρατέστερος μὲν ὁ τόνος, ὑποδεεστέρα δὲ ἡ προσωδία. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι οἱ τὸ σύστημα τῆς ἑλληνικῆς μετρικῆς παραλαβόντες Λατῖνοι ἐσεμνύνοντο ὅτι εἶχον αὐστηροτέραν στιχοποιίαν, *musas severiores*. Συνίστατο δὲ ἡ μείζων αὐστηρότης των εἰς τοῦτο, ὅτι ἐφρόντιζον ἵνα συμπίπτῃ πολλάκις ὁ τόνος μετὰ τῆς προσωδίας, τουτέστιν ὁ δάκτυλος κατεῖχε τὴν πρώτην τῆς λέξεως συλλαβὴν, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ σπονδεῖος. Ἡ τελειοποίησις αὕτη καθιστᾷ συνήθως εἰς τὰ ὦτα ἡμῶν τῶν νεωτέρων εὐαρεστότερον καὶ οἰκειότερον τὸν στίχον τὸν λατινικόν.

Ἀναγινώσκοντες τοὺς ἀρχαίους στίχους αἰσθανόμεθα ἡδονὴν, ἀκούομεν τὸν ῥυθμὸν, καὶ ὅμως εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἁμαρτάνομεν εἰς τὴν προσωδίαν ἐν πολλαῖς λέξεσιν. Ἐκ τῆς ἀληθείας ταύτης συμπεραίνω, ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι (οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκάλεσα μέσσην ἀρχαιότητα), κυριευόμενοι ὑπὸ τοῦ τόνου τοῦ μεταβάλλοντος τὴν ἀξίαν πολλῶν συλλαβῶν, ἡμάρτανον μὲν εἰς τὴν προσωδίαν, ἔχαιρον ὅμως ἀκούοντες τὸν τε ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν στίχων τῶν. Εὐχομαι ἵνα μὴ ὑποληφθῇ ὅλως βάρβαρος ἡ ἐξήγησις δυσκόλου ζητήματος, ὅπερ λίαν ἐπεθύμουν ἵνα ἴδω ἐπιλελυμένον παρὰ τῶν ἀσχολουμένων εἰδικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν. Ἐν τῷ στίχῳ τοῦ Αὔσονίου

Est et arundineis modulatio musica ripis

δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ τόνος ὁ ἐπὶ τῆς συλλαβῆς *di* τῆς λέξεως *arundineis* δὲν ἐξηλείψε τὸν μακρὸν χρόνον τῆς ληγούσης συλλαβῆς *is* · καὶ ὅμως ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ ἀκούονται ἀληθῶς αἱ τῆς φύσεως ἀρμονίαι!

Κατὰ τὸν ιζ' καὶ ιη' αἰῶνα οἱ λόγιοι, θαυμάζοντες τὸ σύστημα τῆς ἀρχαίας στιχοποιίας, περιεφρόνουν τὸ τῆς νεωτέρας ὡς κληροδότημα βαρβάρων αἰώνων καὶ ζοφερῶν. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι διὰ δύο λόγους ἡμαρτημένη · πρῶτον μὲν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς τὸ τῶν ἀρχαίων σύστημα, ἅτε δὴ λίαν κακῶς γινώσκοντες τίνι τρόπῳ ἐκεῖνοι ἤρουν ἐκ τοῦ μέσου καὶ συνδιήλλασσον τὴν σύγκρουσιν τοῦ τόνου καὶ τῆς προσωδίας · εἶτα δὲ λίαν ἄδικον φαίνεται μοι τὸ θυσιάζειν εἰς τὸν ἀρχαϊκὸν τὸν στίχον τῶν νεωτέρων, ὅστις καὶ κομψὸς εἶναι καὶ ἀρμονικός. Οἱ βάρβαροι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸ προκείμενον · αὐτοὶ οἱ νεώτεροι λαοὶ ἤγαγον εἰς πέρας τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις ἔδωκε τὴν ὑπερκράτησιν εἰς τὸν τόνον. Τοῦτο πρέπει νὰ

κληθῇ οὐχὶ ὀπισθοδρομήσεις, οὐχὶ κολόβωσις, ἀλλὰ πρόοδος, ἀνάπτυξις. Ἐκτοτε καθυπεβλήθη ὁ στίχος οὐχὶ εἰς ὠρισμένην τάξιν μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν, ἀλλ' εἰς ὠρισμένην τάξιν συλλαβῶν τετονισμένων. Τοιοῦτος ὁ κανὼν τοῦ ἰταλικοῦ, τοῦ προβιγκιακοῦ, τοῦ ἰσπανικοῦ, τοῦ γαλλικοῦ καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ γερμανικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ στίχου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν ἐξάγω ὅτι ὁ τονισμὸς, ὃν ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ δίδει εἰς τὴν ἀρχαίαν, καὶ ὁ ὁποῖος παρ' οὐδὲν τίθεται τὴν προσφθίαν, δὲν εἶναι αἰτία ἀποχρῶσα καὶ δυναμένη νὰ πείσῃ ἡμᾶς ὅπως ἀποδοκιμάσωμεν καὶ κατακρίνωμεν τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ νῦν Ἕλληνες προφέρουσι τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν.

Τὸ περὶ προφορᾶς ζήτημα ἄγει ἡμᾶς εἰς ἄλλο σπουδαιότερον, περὶ αὐτῆς τῆς γλώσσης. Οἱ Ἕλληνες, ἅμα ἀνακτήσαντες τὴν πολιτικὴν, ἰδίως δὲ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, συνείδον ὅτι ἡ γλῶσσά των, εἰ καὶ πολλὰ φέρουσα τῆς δουλείας στίγματα, ὁμοίαζεν ὁμῶς πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν. Ἐντεῦθεν ὁ τῶν λογίων πόθος ἵνα καθάρωσι τὸ ἰδίωμα αὐτῶν καὶ τὸ προσεγγίσωσι τῷ ἀρχαίῳ τύπῳ.

Ὁ πόθος οὗτος προέκυψεν ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς διαφωνίας, ἣτις ἀνεφύη μεταξὺ γλώσσης λαλῶμενης ὑπὸ ἔθνους δυστυχοῦς, ἀξέστου καὶ καταδεδυναστευμένου, καὶ μεταξὺ ἀνδρῶν αἵφνης φωτισθέντων διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ἡ γαλλικὴ γλῶσσα εἶχε τὴν αὐτὴν σχεδὸν σχέσιν πρὸς τὴν λατινικὴν, ἣν ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ πρὸς τὴν ἀρχαίαν· διακεκριμένη μὲν ἀπ' αὐτῆς, ἀλλὰ μήπω τυχοῦσα τῆς ἀνεξαρτησίας ἣν ἔλαβε περὶ τὸν ιβ' καὶ ιγ' αἰῶνα. Ἐὰν τότε ὑπῆρχέ που πολιτισμὸς, δυνάμενος νὰ φωτίσῃ τὴν Γαλλίαν καθ' ὃν τρόπον ἡ Δύσις ἐφώτισε τὴν νῦν Ἑλλάδα, οἱ λόγιοι, ἀνυψούμενοι ὑπὲρ ἄνω τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐποχῆς των, θὰ ἀπέκρουον τοὺς βαρ-

βαρισμούς τοῦ « ἀγροίκου ἡμιλατινικοῦ ιδιώματος » καὶ θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν καθαρὰν λατινικὴν, Τῷ ὄντι ἡ γαλλικὴ πρότασις Maximien, qui rex ert à cels dis soure pagiens ὀλίγι-στον ἀπεῖχε τῆς λατινικῆς Maximianus, qui rex erat ad illos (cels — ecce illos) dies super paganos. Τοῦτο δὲ κατορθοῦν-τες, θὰ διεκώλυνον τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τῆς καθ' ἡμᾶς γαλλικῆς.

Εἰπὼν ὁμῶς, ὅτι ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ ἔχει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὅπως ἡ τοῦ δεκάτου αἰῶνος γαλλικὴ πρὸς τὴν λατινικὴν, δὲν ἐξήντηλῃσα τὸ πρᾶγμα. Ἡ καθομιλουμένη ἐλληνικὴ κέκτῃται ἀρχαϊκόν τινα χαρακτῆρα, ὁποῖον δὲν ἔχει οὐδεμία τῶν εἴτε ἐκ τῆς λατινικῆς εἴτε ἐκ τῆς γερμανικῆς καταγομένων γλωσσῶν. Ἐτήρησεν ἀπλοῦν παθητικὸν τοῦ ῥήματος τύπον — γράφε-ται — scribitur, ὃν αἱ νεώτεραι ἐκφέρουσι διὰ τοῦ βοηθητικοῦ est écrit, è scritto, wird geschrieben, κ. λ. Ἐντεῦθεν ὁρμώ-μενοι οἱ λόγιοι τῶν Ἑλλήνων ἐσκέφθησαν ὅτι εὐκόλως ἠδύναντο νὰ καταργήσωσι τὴν τοσαῦτα βαρβαρότητος στίγματα φέρου-σαν καὶ κατ' ἐπαρχίας ποικίλλουσαν δημοτικὴν γλῶσσαν, καὶ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς, διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν γράφουσιν ἤδη εἰς ὕφος καταληπτὸν τοῖς συγχρόνοις τοῦ Λογγίνου καὶ τοῦ Πλουτάρχου.

Σφοδρὸς τῆς γλωσσικῆς ταύτης καθάρσεως ἀντίπαλος ἐξ-ανέστη ὁ παρ' ἡμῖν σοφὸς Ἑγγερος, φρονῶν ὅτι αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ τύποι τῆς γραμματικῆς τοσοῦτον χωρίζουσι τὸ νῦν ἰδίωμα ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὥστε ἡ ἀποκατάστασις, ἐπιτυχά-νουσα, θὰ ἐσφαγίαζε γλῶσσαν λαλουμένην καὶ ζῶσαν χάριν ἄλλης ἀπὸ πολλῶν αἰώνων νεκρᾶς. Ὁμολογεῖ ὅτι ἡ χυδαῖκὴ γλῶσσα ἀπαιτεῖ καὶ δικαιολογεῖ ποικίλας διορθώσεις. « Δύνα-

ταί τις (λέγει) νὰ τὴν διαρρυθμίσῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ τὴν μεταμορφώσῃ. »

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἔπεται, ὅτι ἡ δημώδης ἐλληνικὴ δὲν εἶναι γλῶσσα συντεταγμένη καὶ πεπηγυῖα· δι' αὐτὸ μάλιστα τὸ ἀσυμπαγὲς αὐτῆς πιστεύουσιν οἱ λόγιοι ὅτι δύνανται ν' ἀντικαταστήσωσι τὸν ἀρχαῖον τύπον ἀντὶ τοῦ νεωτέρου. Τερπνὸν ὅπωςδὴποτε καὶ ἐνδιαφέρον θέαμα, ὑπὸ φιλολογικὴν ἔποψιν, εἶναι τὸ παρατηρεῖν τοιοῦτον περὶ γλώσσης ἀγῶνα, καὶ μετὰ περιεργείας περιμένει ἕκαστος νὰ ἴδῃ, ἐὰν ἐπὶ τέλους θὰ νικήσῃ ἡ δημοτικὴ ἰσχυρογνώμοσύνη, ἡ μετὰ θελήσεως ἰσχυρᾶς τηροῦσα τὸν συνήθη αὐτῇ τρόπον τοῦ λαλεῖν, ἢ ἡ εὐτολμία τῶν λογίων, οἵτινες, διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς σχολῆς, ἐπιχειροῦσιν ἵνα ἀποδώσωσιν εἰς τὸ στόμα τοῦ δήμου τὸ τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς σύστημα. Ἡμεῖς οἱ ξένοι εὐχόμεθα ἀπλῶς ἵνα, ὅ,τι ἂν μέλλῃ νὰ συμβῇ, γένη πρὸς ὄφελος καὶ πρὸς δόξαν τῆς Ἑλλάδος, ἧς τὸ μὲν ἀρχαῖον ὄνομα ἔχει λαμπρὰς ἀναμνήσεις, τὸ δὲ νέον παρέχει νεαρὰς ἐλπίδας.

Τὴν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Δύσεως εἰσαγωγὴν τῆς νῦν ἐλληνικῆς προφορᾶς καὶ τὴν ἀπὸ παντὸς ρύπου κάθαρσιν τῆς νεωτέρας γλώσσης διὰ τῆς ἀρχαίας ὑπολαμβάνει ὁ Κ. Εἰχθάλ ὡς πρόσδον ἄλλης προτάσεως, ἐπὶ πολὺ ὑπερβαινούσης τὰς ἀπλᾶς γραμματολογικὰς θεωρίας, τοῦ καταστήσαι δηλονότι τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καθολικὴν πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. « Ἀναμφιβυλὸν (λέγει) ὅτι πάντα τὰ ἔθνη βαίνουνσι σήμερον πρὸς κοινὴν τινα διοργάνωσιν. Εἰς ταύτην ἄγονται παρὰ τῆς θρησκείας, τῆς πολιτικῆς, τῆς φιλοσοφίας, τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐμπορίου. Ἐὰν δὲ θὰ ᾖναι τοιοῦτόν τι τὸ μέλλον, καὶ δὴ καὶ τὸ προσεχὲς τῆς ἀνθρωπότητος μέλλον, πρώτη αὐτοῦ συνέπεια εἶναι ἡ ἀναγνώρισις γλώσσης κοινῆς,

ἥτις, μηδαμῶς καταργοῦσα τὰ ἐθνικὰ ἰδιώματα, τὸ σύμβολον τοῦτο καὶ ἐχέγγυον τῆς τῶν ἐθνῶν ἀτομικότητος, θὰ καταστῇ τὸ ὄργανον τῶν διεθνῶν σχέσεων λαῶν τε καὶ ἀτόμων, θὰ χρησιμεύσῃ δὲ καὶ ὡς ἔκφρασις τῶν ὑπερτάτων ἀληθειῶν, αἵτινες, ὁμολογούμεναι ὡς ἀρχὴ ἅμα καὶ κοινὸς σύνδεσμος τῶν κοινωνιῶν, πρέπει νὰ λάβωσι πανταχοῦ τὸν αὐτὸν καθολικὸν τύπον. »

Τοιαύτην ἐντολὴν ὀφείλει, κατὰ τὸν Κ. Εἰχθάλ, νὰ ἐκτελέσῃ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν εὐφωνίαν της, διὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ καλὴν γραμματολογίαν της, διὰ τὰς ἀνάγκας, εἰς ἃς ἐπαρκεῖ ἐν τῇ Δύσει, καὶ διὰ τὴν ἔξοχον αὐτῆς ζωτικότητα, δι' ἣν σώζεται ὑπὸ τύπον δυνάμενον νὰ ἐπαγάγῃ τὴν τελείαν αὐτῆς ἀποκατάστασιν.

Ὁ ἐπιστημώτατος τῶν ἐν Ἑλλάδι δημοσιογράφων Κ. Ρενιέρης ἀποδέχεται ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τοῦ ὑψηλὴν ἐντολὴν σύμφωνον πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὸ παρελθόν του, τουτέστιν ἵνα διενεργήσῃ τὴν ἄμεσον συγκοινωνίαν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, διὰ τῆς ἐξαλείψεως πασῶν τῶν μεσολαβησασῶν παραμορφώσεων. Ἐὰν εἶχον καιρὸν δὲν θὰ ἡρνούμην τῷ Κ. Ρενιέρῃ τὴν ὑψηλὴν ἐντολὴν (διότι οὐδεὶς πλείοτερον ἐμοῦ εὐχεται μέγαν προορισμὸν εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν Ἑλλάδα), ἀλλὰ θὰ ἀνεσκεύαζον τὰ ἐπιχειρήματα, ἀφ' ὧν ὁρμαῖται ὅτι δηλαδὴ ἐξέχει ἡ νέα Ἑλλάς, ἅτε δὴ μηδένα σχοῦσα μέσον αἰῶνα ὡς τὰ ἐν τῇ Δύσει ἔθνη. Ἐὰν διὰ τοῦ μέσου αἰῶνος διελθόντα τῆς Δύσεως ἔθνη ἀπέβησαν ἤδη οἱ ὁδηγοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἀπ' αὐτῶν τούτων προῆλθεν ἡ ἀναζωοποιήσις, ἡ ἐφελκύνουσα νῦν τὰ ἔθνη τὰ ὑστερήσαντα. Εὐκόλον θὰ ᾔτο ν' ἀποδειχθῇ θεωρητικῶς ὅτι ἡ καθόλου ἱστορικὴ ἀνάπτυξις ἠθέλησεν ἵνα ὑπάρξῃ τις σταθμὸς μεταξὺ τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας

ἐποχῆς καὶ τοῦ τῆς νεωτέρας, τοιοῦτος δὲ σταθμὸς ἀναγκαῖος καὶ δὴ καὶ σωτήριος ἀνεδείχθη ὁ μέσος αἰὼν.

Μετὰ τῆς γενικωτέρας τοῦ Κ. Ρενιέρη θεωρίας περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους συνδέεται ἡ εἰδικωτέρα τοῦ Κ. Εἰχθάλ θεωρία περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Οὐδεμία γλῶσσα ἀναλαμβάνει μεγάλην τινὰ ἐντολὴν τυχαίως πως. Τὴν καθολικότητα αὐτῆς ἔλαβεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς τότε κοινωνικῆς καταστάσεως · ἀπέβαλε δ' αὐτὴν, ἅμα μεταβληθείσης καὶ τῆς κοινωνίας. Αἱ νεώτεραι γλῶσσαι, μεγαλυνόμεναι καὶ πλουτιζόμεναι, ἐξηπλοῦντο τοσοῦτῳ εὐρύτερον, ὅσῳ ὀλιγώτερον ἐξήρκει ἡ λατινικὴ εἰς τὰς ἀναφαινομένας τότε ἐν τῷ κόσμῳ ἀνάγκας καὶ νέας ἰδέας. Ἰσως θὰ εἴπωσί τινες, ὅτι καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ, διότι ἡ μὲν λατινικὴ εἶναι ἀρχαία γλῶσσα νεκρά, ἡ δὲ ἐλληνικὴ ἀρχαία μὲν ἀλλὰ ζῶσα καὶ λαλουμένη. Ἐστω · ἀλλὰ καὶ τότε παρεμβάλλονται ἄλλα προσκόμματα.

Τεθέντος, ὅτι ἡ πρὸς καθολικὸν τι συγκοινωνίας ὄργανον τάσις ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, τίς τούτων θὰ προτιμηθῇ; πότερον ἡ γαλλικὴ ἢ τις, ἀποκλειστικῶς ὑπερισχύσασα κατὰ τὸν ἑξ' καὶ ἑν' αἰῶνα, περιορίσθῃ μὲν ὅπως οὖν, ἀλλ' οὐδαμῶς τέλεον ἐξηλείφθῃ; ἢ ἡ ἀγγλικὴ ἢ μετ' ὀλίγον ἀναδειχθησομένη γλῶσσα καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας; ἢ τελευταῖον θὰ προτιμηθῇ ἀρχαία τις γλῶσσα, οὐδετέρα μέχρι τοῦδε διατελέσασα, καὶ δὴ καὶ ἡ ἐλληνικὴ, ἀφ' οὗ ἐσβέσθῃ ἤδη ἡ καθολικότης τῆς λατινικῆς;

Δὲν προτίθεμαι ν' ἀποπλανήσω τῆς ὁδοῦ τοὺς ἀγωνιζομένους, ὡς ὁ Κ. Εἰχθάλ, ἵνα προδράμωσι τοῦ χρόνου. Σημειῶ ἀπλῶς, ὅτι οὔτε ἡ ἐποχὴ ἐπέστη, οὐδὲ σημεῖόν τι ἀνεφάνη δεικνύον πῶς θὰ ἐπιλυθῇ τὸ περὶ καθολικῆς γλώσσης ζήτημα.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄς ἀρκεσθῇ ὁ Κ. Εἰχθάλ εἰς τοῦτο, ὅπερ βεβαίως δὲν εἶναι τι μικρὸν, ὅτι ἐξήγειρε τὴν σκέψιν καὶ τὴν μελέτην. Τὸ λοιπὸν « Θεῶν ἐν γούνασι κεῖται » · τουτέστιν ἐν ταῖς τάσεσι τῆς καθολικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ Κ. Εἰχθάλ, ὁ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τοῦ διδασκάλου τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, δὲν θὰ μὲ διαψεύσῃ.

Ὡσχύτως δὲν θὰ διαψευσθῶ, ὁπόταν συγχαρῶ τῇ μὲν Δύσει ὅτι ἀνεῦρε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, τῷ δὲ ἐλληνικῷ ἔθνει ὅτι συνέδεσε τὰς ἑαυτοῦ τύχας μετὰ τῶν τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, οὔτινος καὶ αὐτὸ ἀποβαίνει ἐργάτης. Ἡμεῖς οἱ ἄλλοι, Γαλάται, Ἰβηρες, Γερμανοὶ καὶ Βρετανοὶ, ὅσον ὑψηλὴν καὶ ἂν κατέχωμεν θέσιν μετὰ τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῶν πραγμάτων, ὀφείλομεν τιμὴν καὶ σεβασμὸν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, δι' οὗς αὕτη ἔσχεν ἐνδόξους προγόνους καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ ἀπὸ τῆς χειρὸς ἡμῶν δὲν εἶχεν ἐξέλθει οὐδὲν σύγγραμμα ἄξιον μνήμης παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις. Ἰδοὺ νῦν προσέρχεται ἡ Ἑλλάς, ἥς οἱ πρόγονοι, ἀρχαιότεροι τῶν τῆς Ἰταλίας, ὑπερβαίνουνσι τούτους, εἰ μὴ κατὰ τὴν πολιτικὴν καὶ τὸν πόλεμον, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ γράμματα, τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ τελευταῖον ὡς αἰῶνιοι διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος. Πρώτη ἡ Δύσις ἐπικροτεῖ εἰς τὸν σύνδεσμον τοῦτον. Τῆς μὲν Ῥώμης ἡ Δύσις εἶναι τέκνον πολιτικόν, τῆς δὲ Ἑλλάδος τέκνον δικνοητικόν. Ἡ Δύσις μεχρι τοῦδε εἶχε τὴν Ἰταλίαν · ἡ Ἑλλάς ἔλειπεν αὐτῇ.

Ε. ΛΙΤΤΡΕ.

(Μετάφρασις τῆς Κλειοῦς.)